

նէ երկնից զլայնատարած ասպարէզ մարդկային աղիտից . երկինք ունկընդիր երկրի՝ ուռգանէն զերկիր առատ ցօղովք պարգեաց : Տեսարան հիացման արժանաւոր օր ըստ օրեայ փոխառութեան բարւոյ և չարի . անազդելի հոլովումն ցաւոց և ակնկալութեանց , անլուծանելի կապ ընդ Մտուած և ընդ մարդ :

Մ.Ղ. դուք մանկունք , որ շուրջ ըզձեօք տեսանէք՝ ոչ գիտեմ զինչ անուանեցից զսոսա , պաշտպանս ձեզ՝ թէ մանաւանդ հարս , վախճան տուբարդ երկայն լուութեան ձերոյ : Մ. բարձէք զանմեղ աչս ձեր ՚ի վեր , տարածեցէք զբազկիկս ձեր աղօթականս , և արձակեցէք զլեզու յերգ երախտագիտութեան և կարգացէք ՚ի վերայ նոցա և յիմ վերայ զօրհնութի երկնից :

ԵՐԳ ՄԱՆԿԱՆՑՆ

Որպէս ըզմեզ և դու Տէր մեր
Սանուկ մատաղ յերկրի եղեր .
Ի պաշտպանողսն մերոյին
Լատաղեղ տուբքո հեղցին :
Ենթոնջ սիրով սիրտք պատարուն
Տացեն կատար սրբոյ գործոյն :
Վոյոյ ձրրիցն երկնատեղաց
Լրժանի են նոքա , Մտուած :

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Խօսակցութիւն աշխարհի Բաթմանի վրայ :

ԱՇ. — Վախճան խօսակցութիւններով որ ըրինք՝ հասկըցայ թէ հանգիստ կեանք անցընելու համար չափաւոր հարստութիւն պէտք է , հարստութիւն ունենալու համար աշխատանք պէտք է , լաւ աշխատելու համար ալ կատարեալ ապահովութի հարկաւոր է : Մէկ խօսքով , հասկըցայ թէ հարստութեան աղբիւրը աշխատանքն է . հիմա կ'ուզէի իմանալ

թէ ինչ ճար ընելու է որ քիչ աշխատանքով շատ հարստութիւն գիշուի :

ԴԱՍՏ. — Ով որ մէկ բան մը ստէպ կ'ընէ , անիկայ լաւ ալ կ'ընէ նոյն բանը . և ով որ շարունակ կ'ընէ՝ շուտ ալ կ'ընէ . երբոր մէկ գործքին այլևայլ կտորները մէկէն կատարուելու ըլլան , բոլոր գործքն ալ շուտ կը լմընայ : Վնենք թէ պարտեզ մը ունիս որ կ'ուզես շուտ մը յօտել , մաքրել , ու ջրել . թէ որ աս գործողութիւնները բոլորն ալ դուն ընես՝ հարկաւ շատ կը յոգնիս և ուշ կը լմընցընես . իսկ թէ որ երկու հոգի ալ քեզի օգնական առնես , անոնց մէկը կը յօտէ , մէկալը կը մաքրէ , դուն ալ ջուր կուտաս . ասանկով պարտեզը քիչ աշխատանքով կը հոգացուի . և ահա ասոր կ'ըսեն Բաթմանի աշխարհիւն , որ քաղաքական տնտեսութե մէջ շատ մեծ ու հարկաւոր բան է : Ուրիշ օրինակ . ինծի պէս՝ քեզի պէս , որ արհեստը չենք գիտեր , տասը հոգի մէկ տեղ օրը մէկ գնդասեղ՝ մը գուցէ հազիւ կրնանք շինել , ան ալ չեմ գիտեր չէնքով բան մը կ'ըլլայ թէ չէ . իսկ աշխատանքը բաժնելով ու զանազան գործիքներով տասը հոգի մէկ օրուան մէջ 40,000 գնդասեղ կը շինեն :

ԱՇ. — Ինչպէս կրնայ ըլլալ ատ բանդ . մարդ գլուխ մէկ օրուան մէջ 4800 գնդասեղ շինել ինչ ըսել է :

ԴԱՍՏ. — Հապա . և աւելի ալ կրնար շինել ամէն մէկը՝ թէ որ աշխատանքը տասնին տեղը՝ տասնը հինգ հոգւոյ վրայ բաժնուած ըլլար : Վայց գիտե՞ս թէ վարժութիւնն ալ որչափ պտղաբեր կ'ընէ մարդուս աշխատութիւնը : Մոր ալ օրինակ մը տամ : Վարբին մը որ ամենևին գամ չինած չըլլայ , օրը երկու իրեք հարիւր գամ հազիւ կրնայ շինել , անոնք ալ ծուռ ու մոռ բաներ կ'ըլլան . երբեմն երբեմն գամ շինող դարբինը՝ ութը հարիւր մը կրնայ շինել . իսկ մէկ դարբին մը որ միշտ գամ շինելու հետ է՝ օրը երկու հազար իրեք հարիւր գամ

կըշինէ : Հիմա թէ որ աս աշխատանքը բաժնուած ըլլար, մէկ օրուան մէջ անթիւ գամ կրնար շինուիլ . ինչպէս ահա Կնդասեղի գործարաններուն մէջ որ հոն մէկ ասեղի գլուխը հինգ հոգի մէկէն կըշինեն :

ԱՇ. — Ինչ որչափ բերք է որ քիչ աշխատանքով կ'ըլլայ : Բայց մէկ կողմանէ ալ ինծի կ'երենայ թէ խիստ խեղճ վիճակի մէջ է ան գործաւորն որ բոլոր բանը գործը Կնդասեղի մը գլխուն հինգերորդ մասը շինել է . միթէ ուրիշ աւելի հարկաւոր բանի հետ չէր կրնար ըլլալ ան մարդը :

ԴԱՍՍ. — Իսոր տարակոյս չկայ թէ մարդս աւելի մեծ ու ազնիւ գործողութեանց համար եղած է . բայց ան վախճանին անկարելի է որ հասնի՝ ինչուան որ աշխատանքները խիստ շատ մարդու վրայ բաժնուած չըլլան . վասն զի անով նոյն աշխատանքը որ ըստ ինքեան աս կաման մարդուն վրայ պիտի ծանրանար՝ ամենուն ալ կը թեթեւայ : Եւ իայն թէ աս կայ որ ան աշխատանքը որչափ որ դիւրին ու նիւթական է՝ այնչափ աւելի դիւրաւ կրնայ կատարուիլ զանազան գործիքներով :

ԱՇ. — Իրաւ է . բայց ան ատենը վախեմ թէ մարդիկ ան նիւթական գործիքները կառավարելու հետ ըլլալով, իրենց վարպետութիւնը խելքն ու բանականութիւնը փճանալու պէս բան մը ըլլայ :

ԴԱՍՍ. — Իտ կողմանէ ամենեւին մի վախեր . վասն զի գործիքները հրնարողն ալ մարդուս խելքն ու ճարտարութիւնն է . անով է որ մարդս բնութեան մէջի նիւթական բաները իր տեղը կ'աշխատեցնէ . և որովհետեւ բնութեան նիւթերը հատնելիք չունին, մէկդիէն ալ գործաւորները անդադար շատնալու վրայ են, խելք չըհասնիր թէ արհեստներուն ծաղկիլը ինչուան ինչ աստիճանի պիտի հասնի ատենով :

ԱՇ. — Կարծեմ թէ մարդիկ ատենով օգուն մէջ ալ պիտի թռչին ,

ծովուն տակէն ալ ճամբայ պիտի ընեն , և հիմակուան մեր մեծամեծ վարպետներն ալ՝ ետքէն եկողներուն առջևը թանձրամիտ պիտի երևնան : Բայց մեր օրերուն վրայ խօսելով ինչպէս կ'երենայ հրամանքիդ . աշխատանքը շատ բաժնուելով՝ մարդս նիւթական գործիք մը կը դառնայ թէ չէ :

ԴԱՍՍ. — Ինչ հակառակն ինծի կ'երենայ թէ արհեստաւորը հասարակօրէն շատ աւելի խելք բանեցընող է քան թէ երկրագործը , և շատ աւելի բան գիտէ . վասն զի նոյն իսկ գործիքներուն այլեայլ բարակ յատկութիւններովը իր միտքը կը սրուի , և ուսումնասիրութիւնը կը վառուի . ուր թողունք որ ինքն ալ աւելի հանգիստ կեանք կ'անցընէ : Արեմն աշխատանքին բաժնուած ըլլալը այնչափ հարկաւոր է որ առանց անոր ոչ միայն հանգստութիւն չէին գտներ մարդիկ , հապա և ոչ հարկաւոր բաները կ'ունենային : Սովորական բանէ մը օրինակ առնելով, խահուէ մը եփելը դիւրին բան որ կը կարծուի՝ դիւրութեան պատճառը միայն ան է որ աշխատանքը շատի վրայ բաժնուած է . այնպէս չըլլար նէ՝ անանկ դժուար ու աշխատալի բան կ'ըլլար որ խիստ քիչ մարդիկ կրնային վայելել : Արաբիայէն կուգայ խահուէն , շաքարը հնդկաստանէն . խահուէն չէր ելեր թէ որ անոր բոյսը արաբացին չմըշակէր . շաքարն ալ չէր ըլլար թէ որ հնդիկը անիկայ եղէգէն չհանէր . իսկ շաքարը զտելու համար որչափ աշխատանք կայ որ այլեայլ արհեստաւորներու վրայ բաժնուած ըլլալով՝ աչքի չերևնար . հապա ծովով ցամաքով ասոնք մեր կողմերը բերելը՝ նաւերը, սայլերը, ճամբաները և այլն , բոլոր զատ զատ աշխատանքներով կ'ըլլան . որով կ'իմացուի թէ ինչուան գաւաթ մը խահուէ ճարելու համար ալ զանազան աշխատանքներ կան որ պէտք է բաժնուած ըլլան : Իսկէ ան ալ կը հասկընաս թէ արհեստից և ընկերութեան մէջ աշխատանքները որչափ որ

շատ մարդու վրայ բաժնուին, այնչափ աւելի քաղաքականութիւն կը ծաղկի :

ԱՇ. — Իրաւ որ աս կտորը մտքէս էր անցած . և ուրախ եմ որ աս հարկաւոր բանին անդրադարձայ : Բայց միթէ քաղաքականութեան ծաղկելուն պատճառը՝ միայն աս աշխատանաց բաժնուին է . ես կարծեմ թէ խեղացի և ուսումնական մարդիկ ալ շատ գիւտեր հնարած են, և անով է որ Եւրոպան օրէ օր կը ծաղկի :

ԴԱՍՏ. — Հապա չե՞ս մտածեր թէ աս աշխատանքի բաժանումը չըլլար նէ՝ մարդիկ ինչպէս կրնային ուսման ետեւէ ըլլալ . թէ որ ոմանք գետին չբանէին, ուրիշները ինչպէս կրնային բուսաբանութեան՝ բնալուծութե՝ աստղաբաշխութեւ ետեւէ ըլլալ . պէտք էր որ ապրուստ ու հագուստ ճարելու աշխատէին :

ԱՇ. — Ուրեմն հիմա հասկըցայ թէ քիչ աշխատանքով շատ հարստութիւն ունենալու համար՝ հարկաւոր է աշխատանքը շատի վրայ բաժնել, անով թէ լաւ և թէ շուտ կը լմննան գործերը . ըսել է թէ գործիքներն ու մեքենաները շատցնելը՝ աս բանիս մէկ հատիկ հնարքն է :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Պաղղիացոց վրայ համառօտ Գեղեկութիւն :

ՊԱՂՂՈՅ Ժողովուրդը իրեք տեսակ գլխաւոր ցեղերէ բաղադրուած է, որ էին Սեղտ, Վերմանացի և Յոյն . աս ցեղերը որչափ ալ քաղաքականութեամբ իրենց սովորութիւնները փոխած ըլլան, բայց իրենց բնաւորութիւնը ընդհանրապէս պահած են, և բուն յորանքներէն (որ ետքը եկան անոնց տիրեցին) ինչուան կերպարանքով ալ կը զանազանին : Բուն Սեղտերը կամ հին Պաղղիացիք ինչ բնաւորութիւն որ ունէին հազարաւոր

տարի առաջ՝ Ստրաբոնի ու Յուլիոս կեսարին ատենը, հիմայ ալ նոյնը ունին, ի՞նչ զուարթ, թեթեւ, աշխոյժ, անվախ, հայրենասէր, ազատասէր, յաջողութեան ատեն յանդուգն, դժբաղդութե մէջ շուտ յուսահատող, և սաստիկ օտարասէր : Իրենց ազատասիրութեթը հինատենէն՝ ի վեր կը ջանային որ իրենց մեծին իշխանութիւնը ամփոփեն . ուրիշ բարբարոս ըսուած ազգերուննայելով՝ շատ մարդավար էին . ուստի հռոմայեցիք ալ մեծ համարմունք ունէին անոնց վրայ :

Սեղտերը (որ լատիններէն Սելտ ու գաղղիարէն Սելտ կ'ըսուէին) շատ անգամ Խալիկայի վրայ վազելով իրենց տէրութիւնը մեծցուցին, և հռոմայեցիք վաթսուն տարի պատերազմէն ետքը հազիւ զանոնք իրենց հնազանդեցուցին Յուլիոս կեսարին ձեռքովը . Սեղտնայ թէ Սեղտաց գիտունները Յունաց Գիրը կը գործածէին . իսկ ծովեզերեայ բնակիչները որ Միսիէ ալ կ'ըսուէին՝ կ'երենայ թէ Փիւնիկեցուց տառերը բանեցուցած են, վասն զի անոնց հետ վաճառականութիւն ալ կ'ընէին :

Հին Պաղղիացուց տէրութիւնը այլեայլ մանր հասարակապետութիւններ բաժնուած էր . ասոնց իշխաններէն ոմանք քիչ ատենի համար կ'ընտրուէին, ոմանք ալ ինչուան մահ :

Ղաջները վրանաբնակ էին, ետքը կամաց կամաց տնուոր ձեւացան քաղաքներու մէջ . բայց իրենց քաղաքը ամէն կողմանէ բաց էր՝ առանց պարսպի : Երկրագործութիւնը գերիններուն պահուած էր, ազատները զինուորութեան ետեւէ կ'ըլլային . հարստութիւննին ոչխարներ՝ եզներ էին, և անոնց կաթովն ու մսովը և որսով կ'ապրէին : Ղջատ մարդիկ միշտ զէնքով կը պտըտէին . երկայն մազ կը թողուին արք և կանայք՝ որ միշտ կարմիր կըներկէին :

Ղոճիքնին կռապաշտութիւն էր, և իրենց աղօթքն ու պաշտամունքը անտառներու մէջ կը կատարէին . և թէ